

עין תחת עין

בין הצדק הקוסמי של התורה הכתובה
למשפט האנושי של התורה הנקראת

ע

פ

הפרדוקס המוכר: צדק מול יישום

משוואת הגמול "עין תחת עין" מציבה את החברה האנושית במלכוד:

◆ הצדק המוחלט: דרישה ל"מידה כנגד מידה" טהורה.

■ היישום הבלתי אפשרי: ענישה ענישה גופנית לא מתקנת את העבר, ואינה ניתנת לכימות מדויק.

איך יכולה התורה לדרוש צדק שלא ניתן ליישום מוסרי בחברה אנושית?

המנדט הכפול של בית הדין

עין תחת עין

מישור משפטי

מישור פדגוגי

הנחבל (ההווה):
מזעור נזקים,
שיקום, השלמת
החסר, צער וריפוי.
(הוצאת עין נכשלת כאן כליל).

**תשלומי
ממון**

החובל (העתיד):
הרתעה, ענישה,
"למען ייראו וייראו".
תיקון מוסרי של החברה.
(הוצאת עין מספקת יעד
זה בלבד).

ממון: האמצעי היחיד שמשיג את שני
היעדים בו זמנית – קונס גופנית/כלכלית
את הפוגע, ומשקם את הנפגע.

סובלימציה של נקמה

רגש הנקמה (צדק קוסמי):
שאיפה רפלקסיבית ל"מידה כנגד
מידה" מוחלטת. ניצוץ של צדק
צדק טהור, אך הרסני לחברה.

בית הדין (מגבלות הריאליה):
חובה לנטרל שאיפות נקם ולכבשן.
שפיטה קרה, שקולה ואחראית.

צדק משקם:

תרגום הדחף המוסרי המוחלט
לצעדים פרגמטיים (תשלומי ממון)
המאפשרים קיום חברה נורמטיבית.

שינוי פרדיגמה: שני רובדי ההתגלות

הלכת "עין תחת עין" אינה אנומליה, אלא אבטיפוס המלמד על אופייה הדואלי של התורה עצמה. היא אינה מקשה אחת, אלא אריג של שני רבדים החיים זה לצד זה בהכרח.

התורה הנקראת:
העיבוד וההתאמה
למציאות הקונקרטית.

התורה הכתובה:
הצו האידיאי
הטהור והמופשט.

אנטומיה של דואליות

התורה הנקראת (הממד הגלוי)	התורה הכתובה (הממד הנסתר)	
תורת חיים קונקרטיים מיושמת	אידיאה קוסמית טרנסצנדנטית	המהות
שאלת ה"איך" (הדרך והתהליך)	שאלת ה"מה" (התוצאה האידיאלית)	מיקוד ההוראה
אוטונומיה (חירות, שיפוט אנושי ופענוח)	הטרונומיה (כפיפות מוחלטת לאל)	יחס האדם
אקזוטרי - "מסומן" נוכח ומעשי בהווה	אזוטרי - "מסמן" מופשט ובלתי קריא במלואו	אופן הפעולה

אי אפשר לזה בלא זה: הכתובה מעניקה אידיאל צדק, הנקראת מעניקה היתכנות קיומית.

הרמב"ם: "כולן הלכה למעשה בידינו"

"וכזה ראו אבותינו דנין בבית דינו של
יהושע... ועד עכשיו."

(הלכות חובל ומזיק)

בית דין
של שמואל

בית דין
של יהושע

תמיד ממון

משה רבנו
בהר סיני

הגדרת בית הדין:
הקביעה אינה היסטורית אלא
מהותית – בית דין אנושי,
בהגדרתו העצמית, אינו מסוגל
לפסוק עין כפשוטה.

משה כקורא הראשון:
גם משה רבנו בעצמו תיפקד לא
רק כמעביר ה"תורה הכתובה",
אלא גם כמפענח הראשון של
ה"תורה הנקראת".

לא התפתחות מאוחרת:
ההמרה לממון אינה "פשרה"
היסטורית של חכמים, אלא
הלכה למשה מסיני.

החתירה העצמית של הכתוב

"מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם
כִּגְר כְּאַזְרַח יִהְיֶה"
(ויקרא כד')

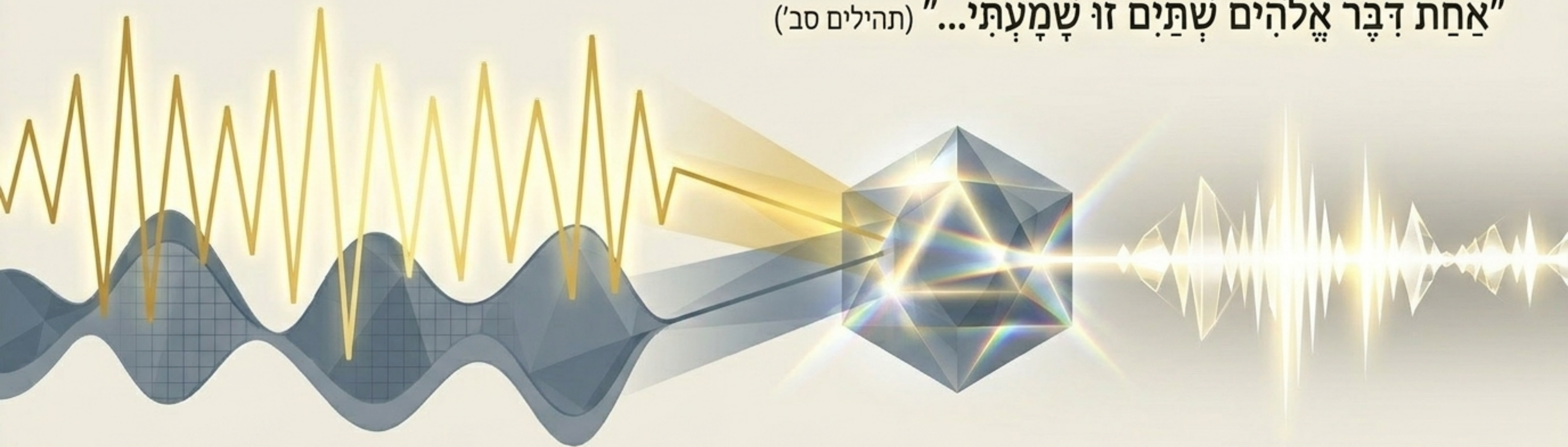
רבי שמעון בר יוחאי לא זקוק לדרשות
מקראיות מסובכות כדי להוכיח
שעין תחת עין משמעו ממון. הוא
נשען על היגיון משפטי טהור
הנטוע בפסוק זה.

משפט
אחד

- * התורה עצמה מוסרת את הלכותיה לידי "המשפט" האנושי.
- * התורה מורה: בסופו של יום, על הציווי המוחלט לעבור את מבחן הביקורת של מוסד המשפט ולהפוך לאחיד לכל ("משפט השווה לכולכם").
- * מה שלא שורד את המעבר הזה – נשאר צרור במשפט האלוהי ולא הופך ל"הלכה למעשה".

קול אחד, שתי שמיעות

”אֶחָת דְּבַר אֱלֹהִים שְׁתֵּים זֶה שָׁמַעְתִּי...” (תהילים סב')

רבי מנחם רקאנטי מזהה את הדואליות הזו בפסוק מתהילים:

שתיים שמעתי: הקליטה האנושית מתפצלת לשניים (התורה הנקראת). שמיעה אחת מכווננת להבנת הרעיון הטהור, והשמיעה השנייה בוחנת כיצד להחיל אותו בתוך המציאות הפרגמטית.

אחת דיבר: הדיבור האלוהי הוא אחד, מוחלט, פנימי ונסתר (התורה הכתובה). ציווי מוסרי אבסולוטי.

הוכחה הלכתית: נוסחת המלקות

היתרון של התורה הנקראת

"אמר רבא: כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה,
דאילו בספר תורה כתיב ארבעים ואתו רבנן בצרו חדא" (מכות כב.)

התורה הכתובה ("ספר תורה") נשאר אטומה ובלתי ישימה בסביבה אנושית ללא התיווך של החכם ("גברא רבה").
חכמי ישראל חוצבים בגוף ההוראה התורנית, דולים ממנה את הממד הפרקטי, ומאפשרים לקיים אותה.
התורה עצמה מכוונת ודורשת את שעבודה לקריאתו של האדם.

סוד המקלל: משקל מוסרי לעומת תוצאה

מדוע סמוכה פרשיית "עין תחת עין" לסיפור המקלל בפרשת אמור?

החובל (אלימות פיזית)

התורה מותחת קו אנלוגי - גם בחובל יש התייחסות למשקל המוסרי האבסולוטי ("עין תחת עין") אך בעוד מוסר טהור תובע תגובה מוחלטת, משפט אנושי חייב לתרגם זאת למעשה.

המקלל (אלימות ורבליית)

אין נזק פיזי תוצאתי לזולת, ובכל זאת הדין הוא מוות. מדוע? כי התורה מודדת את המשקל המוסרי העצמי של המעשה וחילול הצלם, לא רק את התוצאה הפרקטית.

הפגם
המוסרי
העצמי

שלמות כפולה: מערכת של יחסי גומלין

אין כאן פשרה או ברירת מחדל, אלא נוסחה עמוקה של דיאלוג נצחי.
"אי אפשר לזה בלא זה".

תורה כתובה – שמיים: ירידה למציאות.

התורה הכתובה יורדת ממגדל השן המופשט, מתממשת דרך הקריאה האנושית, וזוכה להפוך לתורת חיים קונקרטיים.

תורה נקראת – ארץ: עלייה לאידיאל.

התורה הנקראת – השופטת והפרגמטית – שואבת את כוחה מהאידיאל המוחלט, מפעמת במציאות רוח של קדושה, ומזכירה לאדם את ייעודו הסופי.

המשפט האנושי הוא הכלי; הצדק האלוהי הוא האור.